

Sosyal Demokrat Teori ve Pratiğe Kısa Bir Giriş¹

Hamdi Turşucu

Arş. Gör.
Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
E-posta: hamditursucu@hotmail.com

Özet: Sosyal demokrasi, sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerle beraber farklılaşan bir öğreti ve pratiktir. Kimi zaman Marksizmin, kimi zaman liberalizmin eleştirilsin, en azından 150 yıldır siyasal ve sosyal teoride doldurduğu önemli bir boşluk vardır. Özellikle son dönemdeki "üçüncü yol" arayışları/açılımını da göz önünde bulundurduğumuzda sosyal demokrasiyi, edilgen/eklektik bir ideoloji olmaktan çok değişim karşısında cevap geliştirme esnekliğine sahip bir ideoloji olarak değerlendirmek mümkündür. Sosyal demokrasinin son dönemde bir tıkanma içerisinde olduğu iddialarına rağmen, özellikle eşitliğe nispetle özgürlük vurgusundaki artış, Türkiye gibi ülkelerdeki sosyal demokrat kesimler için örnek olması gerekir. Bu çalışma, sosyal demokrasinin kısa, basit ve temel bir şekilde dünyadaki serüvenini betimleme çabasıdır. Malumun yeniden ilanıya, ülkemizdeki sosyal demokrat pratik belki yeniden sorgulanır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal demokrasi, üçüncü yol, Marksizm, Sosyal liberalizm

An Introduction to Social Democratic Theory and Practice

Abstract: Social democracy is a doctrine and practice which acquires different character with respect to social, political and economical changes. It bridges a gap for about one hundred and fifty years even it is criticized of being a version of Marxism and/or liberalism. When "third way" seeking/expansion of recent times is taken into account social democracy may be evaluated as an ideology with elasticity to respond changes, rather than being a reactive/eclectic ideology. Even social democracy is accused of obliteration in recent years; however increase in emphasis on freedom, rather than equality, should be exemplary for social democrat segments of Turkey. This study aims at determining the worldwide venture of social democracy at a simple and basic level. It is expected that social democratic practice should be reexamined with celebrating the known things.

Key Words: Social democracy, third way, Marxism, social liberalism

Giriş

Toplum halinde yaşamının gerekliliği, avantajların yanında dezavantajlar da getirmiştir. En başta geleni ise, geneli ilgilendiren kararların

¹ Bu makale, daha önce *Demokrasi Platformu* Dergisi'nde (Yıl: 3, Sayı: 9, Kış-2007) yayımlanmış şeklinin yeniden gözden geçirilmiş ve olgunlaştırılmış halidir.

nasıl ve en etkin bir biçimde alınacağıdır. Demokrasi de bu soruna cevap arayışlarından biridir. Demokrasinin yirmi beş yüzyıllık geçmişine baktığımızda son dönemlerinde başına sıfat almaksızın telaffuz edilmemektedir. Tabii bu son dönemin öncesinde eşit seçme hakkı, siyasi partilerin öne çıkması vs. gibi gelişmelerden de söz etmek mümkün değildir. Zira artık klasik demokrasiden değil, modern demokrasiden bahsetmekteyiz (Schmidt, 2001: 113). Sosyal demokrasi de yukarıda söylenenlerden müstesna değildir. 19. yüzyıldan beri siyaset meydanını işgal eden sosyal demokrasinin anlamı, geçirdiği evreler ve getirdiği açıklamaların incelenmesi bu çalışmanın konusunu oluşturacaktır. Genel bir betimleme yapılmaya çalışılacak ve ülke pratiklerinden sadece geneli ilgilendirdiği –özellikle Alman, İngiliz, Fransız ve İsveç örnekleri önemlidir- ölçüde bahsedilecektir.

Konuyu sosyalizmin gelişimi yönünden değerlendirdiğimizde, ortodoks sosyalizm, demokratik sosyalizm ve sosyal demokrasi şeklinde bir ayrıştırmadan bahsedebiliriz (Yayla, 2002: 47). Marx-Engels-Lenin'in ortodoks sosyalizm hattı, toplumsal yapının yeniden kurulmaya çalışıldığı, devrimin ve özel mülkiyetin kaldırılmasının amaç, gerektiğinde şiddetin de araç olduğu bir zemin üzerine oturur. Demokratik sosyalizm ise hedef olarak sosyalist devrim ülküsünden vazgeçmez, ancak şiddetin yerine demokratik yöntemlerin de araç olarak kullanılabilmesi yönünde bir esnekliğe sahiptir. Sosyal demokraside ise devrim hedefinden, özel mülkiyetin tamamıyla kaldırılması ve şiddetin bir yöntem olarak kullanılmasından vazgeçildiğini görmek mümkündür. Mamafih, demokratik sosyalizm ile sosyal demokrasinin aynı anlama gelecek şekilde, yani daha çok sosyal demokrasi anlamında kullanıldığını söyleyebiliriz (Cem, 1998: 34-35; Kışlalı, 1995: 93). Bu anlam farklılaşmasını, sosyal demokrasinin bizatihi tarihinde de Marksizm'den, bir nevi sosyal liberalizme değin gerçekleşen anlam kaymasını da yakalayabiliriz (Heywood, 2007: 172). Sosyal demokrasinin gelişiminde E. Bernstein, F. Lassalle, K. Kautsky, J. Joures, L. Blum, H. de Man, A. Giddens gibi isimleri sayabiliriz. Nihayetinde sosyal demokrasiden bahsederken sınıf savaşını reddeden, parlamenter demokrasi içerisinde ılımlılaşmış, hatta millileştirmelerden bile asgari düzeyde söz eden ve toplumdaki temel değerleri savunan bir hareket aklımıza gelmelidir.

Sosyal demokrasiden bahsediyorsak, sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlerle beraber farklılaşan bir öğreti ve pratikle karşı karşıyayız demektir. Bu yargı daha çok Batı Avrupa siyaseti için geçerlidir. En başta ülkemizdeki geleneksel siyasal konumlandırılışlar daha baştan sıkıntıları içermektedir.² Bu çalışmanın hedeflediği konu, Batılı anlamdaki sosyal demokrasinin geçirdiği serüveni, kısaca özetlemeye çalışmaktan ibarettir. Batı sosyal demokrasi teori ve uygulaması ile ülkemizi mukayese eden çalışmalar

² Türk siyasal hayatındaki sağ ve sol nitelendirmelerinin yanlış adreslerde arandığı noktasında, İdris Küçükömer, *Düzenin Yabancılaşması* adlı eserinde, bundan yaklaşık kırk yıl önce belirtmiştir. Esasında Türk siyasal hayatını analiz ederken olay ve olgulara Batılı terminolojiyle yaklaşırken belirli "ezberler" in ötesine geçilebilmesi gerekir.

son dönemde epeyce artmaktadır. Esasında, bir şeyin aslı ortaya konulduktan sonra, benzerlerinin (veya taklitlerinin) mukayesesi daha kolay olabileceğinden hareketle, bu durum böyle bir çalışma için yeter bir gerekçedir.

Sosyal Demokrasinin Teorik Temelleri

Ticaret ve sanayi burjuvazisinin gelişimi, feodal aristokrasinin çöküşünü ve bir işçi sınıfının oluşumunu tetiklemiştir. Liberalizmin başlangıçtaki özgürlük ve eşitlik vurgusu, 19. yüzyıldaki sosyal ve siyasal gelişmelerin neticesinde eşitlik kefesini ağıdırmaya başlamıştır. Sosyalizm ve bu bağlamda Marksizm'in ortaya çıkışını bu dönemde görmek mümkündür. Marksizm'de topluma sınıflı bir bakış ve "sömürülen işçi sınıfının" bir proletarya diktatörlüğü aracılığıyla devleti ele geçirip nihayetinde komünist bir topluma ulaşılacağı düşüncesi vardır (Yılmaz, 2001: 55-56). Marx, determinist bir bakışla toplum içerisindeki proletarya ve burjuvazi arasındaki farkın giderek açılacağı ve "sınıf kutuplaşması"nın keskinleşeceği yönündeki bir diyalektik anlayışı ortaya koymuştur (Kapani, 1997: 106). Buna göre bu ara sınıflar giderek eriyecek, ortadan kalkacak "anormal" durumlardır (Schumpeter, 1974: 35) ve mücadele iki sınıf arasında olacaktır. Ancak tarihin bu şekilde düz bir hat üzerinde ilerlemediği, sınıf tanımlarının ve çatışmalarının Marx'ın belirttiği şekilde oluşmadığı Marksist teoriyi eleştirenler tarafından ortaya konmuştur.

19. yüzyılın ortalarında gelişmeye başlayan parlamento dışı işçi örgütlenmeleri, toplumsal ve ekonomik iyileştirmeler, genel ve eşit oy hakkı, sendikal haklar gibi taleplerini siyasi parti şeklinde dönüştürmeye başlarlar. Sosyal demokrat şeklinde nitelendirilebilecek ilk parti ise 1849'da Fransa'da kurulan Parti Démocrate-Socialiste adlı partidir. İşçi sınıfının uluslararası ilk kitle örgütü olan Birinci Enternasyonel, 1864'te Londra'da yapılan Uluslararası İşçi Konferansı'nda kurulmuştur (Emrealp, 1991: 22-23). Bu bağlamda 1848 Devrimi'ni "olumlu devlet müdahalesi"nin temellerini atması ve günümüz sosyal devlet anlayışının ilk aşamasını oluşturması (Ateş, 1995: 74) yönüyle zikretmek gerekir. Zira 1848 Devrimi, Almanya'da da yankı bulmuş ve bu sayede "ezilen" işçilerin haklarını savunan sosyal demokrat kavramı kullanılır olmuştur (Dilan, 1995: 131). Ayrıca 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren İskandinav ülkeleri ve özellikle İsveç'teki sosyal demokrat mecra -inişli çıkışlı olsa da- ve onun elde ettiği "ekonomik başarılar" da sosyal demokrasinin gelişimi yönünde çok önemlidir (Tilton, 1990: 1-2). Sosyal demokrat partiler kuruluşlarının ilk dönemlerinde, "tarihsel materyalizm"e paralel bir çerçevede toplumu devrimci bir şekilde sosyalizme dönüştürme amacına sahiplerdi (Emrealp, 1991: 44).

Bu meyanda sosyal liberalizmden kısaca bahsetmek gerekir. Sosyal demokrasiyi liberalizmin farklı bir uç vermesi yönüyle değerlendirenlere göre, sanayi devrimi sonrası zorlaşan hayat şartları, siyasal ve sosyal hayata

katılımın tabana yayılması, liberalizmi bir burjuva sınıfının çıkarlarıyla örtüşen bir ideoloji görünümünün dışına çıkmaya zorlamıştır. Liberalizmi genel bir sosyal ve siyasal felsefe haline getirmeye zorlayan diğer bir süreç de Marksist ve kolektivist eleştirilerle daha sosyal ve pozitif bir içeriğe dönüşümdür. Öncelikle Hegel ve Kant'ın idealist felsefesini temel alarak "pozitif özgürlük" anlayışını temel alan Thomas Green sayesinde gelişen sosyal liberalizm, Green'i izleyen "yeni liberaller"den Leonard, T. Hobhouse (Erdoğan, 2006: 52-53) gibi isimlerle günümüze taşınan sosyal demokrat bir damardır.

Batı Avrupa'daki gelişimi itibarıyla sosyal demokrasi ideolojisi, ilk dönemlerinde "neredeyse tümüyle" Marksizmin etkisindedir (Özdalga, 2001: 7; Sarıtaş, 2004: 227). Hatta Lenin: "Alman devrimci sosyal demokrasisi... zafere ulaşmak için proletaryanın ihtiyaç duyduğu devrimci parti olma durumuna çok yaklaştı (aktaran Vassine vd., 1974: 9)" demekten kendini alamaz. Sosyal demokrasi zamanla, genel yaklaşım ve analizlerinde Marksizm'den "esinlenmesine" ve temelde işçi hareketine yaslanmasına rağmen, özgün bir kimlik oluşturmaya yetecek kadar bir Marksizm eleştirisi (Cem, 1998: 42) ve taban çeşitliliğine sahip olmaya başlamıştır. Bunda hiç şüphesiz; genel ve eşit oy hakkı yönünde kazanımlar, işçilerin durumlarının kötüleşmemesi, sermayenin tekelleşmeyip tabana yayılma temayülü göstermesi gibi siyasal ve sosyal hayatta gerçekleşen değişimler gibi, ana "çekici" ve "itici" sâiklerin etkisi büyüktür.

Bu farklılaşmanın ilk izini Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde sürebiliriz (Cem, 1998: 44). Özellikle *Bernstein*'in "demokrasinin bir araç olduğunu" belirtip Marksizm'i eleştirerek revizyonist teoriyi geliştirmesi, bu kimliğin sacayaklarından birini oluşturmuştur. Sosyal demokrat kavramı bundan önce de kullanılmasına rağmen "ihtilâlcı yol" ile "demokrasi yolu" arasında bir yol ayrımından sonra (Cem, 1998: 45; Yılmaz, 2001: 56-58) kavram "kişiliğini" bulmuştur. Bu ana yol ayrımından sonra "demokrasi tercihi"nde de *Bernstein* ve *Kautsky* yorumları şeklinde ara yol ayrımları da ortaya çıkmıştır. Sistemin köklü bir şekilde gözden geçirilmesini savunan, tarihsel materyalizmin yeni gelişmelere göre yeniden değerlendirilmesini öngören (Göze, 1998: 309) *Bernstein*'in yaklaşımına göre, sosyal demokrasinin tabanı olarak işçi sınıfının (işçi, memur, aydın, teknokrat) yanında küçük burjuvazinin de görülmesi gerektiği fikri vardır. Zira bir radikal burjuvazi kesimi ile bir koalisyonu bile tasvip etme söz konusudur. *Kautsky* çizgisinde ise, yukarıda belirtilen anlamıyla sosyal demokrat hareketin "işçi" niteliklerini koruyup tek başlarına iktidara gelmeleri gerektiği anlayışı hâkimdir. Ancak; çoğulcu demokrasi, barışçı mücadele, devrim yerine evrimi esas alma temel nitelikleridir (Cem, 1998: 46; Kışlalı, 1995: 98). *Kautsky*'nin teorisine baktığımızda aslında Marksizm'i tam olarak eleştirmeyip bundan ziyade Marksizm'in demokrasiyi dışlayıcı tutumunu eleştirdiği ve aslında ihtilâl hakkında açık ve net fikirler ortaya koymadığı görülebilir. *Kautsky*'nin görüşlerini, *Bernstein*'in revizyonist düşünceleri ile Marksizm'in şiddete dayalı proletarya devrimini öngördüğü bir orta yol tutturma çabası olarak görebiliriz. *Kautsky*, revizyonizmi yadsıyıp Marksizm'den ödün vermeksizin "devrimci, ancak devrim yapmayan parti"

gibi bir formül geliştirmeye çalışır (Emrealp, 1991: 49). Bu anlamda sosyal demokrasinin Marksizm'den zamanla koparak kendi teorik altyapısını oluşturmasında *Kautsky*'den ziyade *Bernstein*'in daha etkili olduğunu ve düşüncelerinin 20. yüzyılın başlarından itibaren sosyal demokrasiyi şekillendirdiğini görebiliriz. Fejtö'ye (1989: 47) göre *Bernstein*, "Avrupa sosyal demokrasisinin atası ve yol göstericisi, Marksizm'i de 20. yüzyılın gerçeklerine açan kişidir". Sosyal demokrasinin köklerini 1879'da kurulan Alman Sosyal Demokrat Parti'de ve öncesinde (1875) Gotha Programı nedeniyle Marksistlerle ılımlı sosyalistler arasındaki ideolojik tartışmada aramak mümkünse de (Yayla, 2001: 69) Ateş (1976: 85), sosyal demokrasinin işaretlerinin (sosyal devlet anlayışı) 1848 Anayasası'nda görülebileceğini söyler.

Sosyal demokrasiyi, Marksizm ile kapitalizm arasında bir ara form olarak görülemeyeceğini belirtenler vardır (Cem, 1998: 43). Sarkacın iki yanından da eleştiriler gelmesi kaçınılmazdır. Marksist söylemde sosyal demokrasi, kapitalizmin "bozukluklarını ve adaletsizliklerini törpüleyerek" onu korumanın bir aracı olarak görülmesine karşın; onu korumaktan ziyade emekçi sınıfın reformlar aracılığıyla siyasal hayatta etkin kılınması amacı vurgulanmıştır (Fincancıoğlu, 1993: 11-12). Diğer tarafta ise sosyal demokrasinin Marksizm'in "sıvı" hâli olduğu yönünde bir eleştiri vardır. Buna karşı ise İngiliz İşçi Partisi'nin ve Alman Sosyal demokrat Partisi'nin oluşumu ve gelişimi ile ideolojik olarak "sınıf tahakkümünden" değil, devleti ve ekonomiyi "demokratikleştirme" iddiasıyla kendisini tanımlaması durumu, cevap olarak verilmektedir (Fincancıoğlu, 1993: 15-22). Sosyal demokrasinin solun hem içindeki versiyonlarından hem de dışındakilerden farklılığı, eşitlik ve özgürlük vurgusunda dengeyi tutturma iddiasıdır (Cem, 1998: 15).

Sosyal demokrasinin, geniş veya dar anlamda, bir işçi sınıfıyla olan sınıfsal bir temelini olduğu yadsınamaz ki bu, artık toplumun tümünü kapsayan bir söylem geliştirmeleri gerçeğini değiştirmez (Cem, 1998: 47). Halihazırda bu partilerin gelişiminde işçi sendikalarının desteği ve bağı ortadadır (Cem, 1998: 48). Başındaki "sosyal" kavramı burada demokrasiyi, devletin toplum ve ekonomiye "ıslâh" edici, iktidar ve bölüşüm araçlarının denetimi gibi bir role yönlendirir. Kavramın kimyasında katılımın yanı sıra devletçi bir yan da vardır (Schmidt, 2001: 155-156). Zira kapitalizmin "özgürlük" ve "hak" dengesini "kendiliğinden" sağlayamayacağı gibi bir iddianın üzerine oturma söz konusudur (Fincancıoğlu, 1993: 8). Sosyal demokrasi öğretisiyle ilgili olarak, tarihsel süreç içerisinde bir yekpârelikten değil bir yelpazeden söz edilebilir. Yani artık mücadele zemini "üretim araçlarının mülkiyeti" sorunsalından "gelir dağılımı ve iktidar paylaşımında" eşitlik gözetimine kaymıştır. Bunun için bütçe, vergi, para politikaları gibi araçlar kullanılır olmuş ve millileştirme bir istisna hâline gelmiştir (Cem, 1998: 50-52).

Sosyal demokrat bir yönelimin 19. yüzyıl sonlarında *Bernstein*'in Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin içinden yaptığı eleştiriler ve İngiltere'deki *Fabian*

hareketiyle başladığını söyleyebiliriz (Cem, 1998: 39; Fejtö, 1989: 31). Fabianlıktan etkilenen İngiliz ve ayrıca İsveç sosyal demokrasisi üzerinde Marksizm'in etkisi daha azdır (Türk, 2004: 130; Yılmaz, 2001: 66; Vincent, 2006: 166–167). Hatta Kıta Avrupa'sındaki çekişme ve kavgalardan uzak kalan İngiliz siyasal yaşamında İşçi Partisi, "hiçbir zaman devrimci ve Marksist olmamıştır (Joll, 2002: 12)." Aynı şeyi İsveç sosyal demokrasisi için belirtenler de vardır (Tilton, 1990: 39). Buna göre Alman ve Fransız sosyal demokrat deneyimleri Marksist-komünist oluşumlar iç içe ve onlarla rekabet etme durumunda olmalarına karşın, İngiltere'de işçi sınıfından çok bir "aydınlar" vurgusunun ağır bastığı ve Marksizm'den nispeten çok daha az etkilenmiş bir tecrübeden söz etmek mümkündür (Kışlalı, 1995: 102).

Sosyal demokrasinin gelişiminde Alman sosyal demokrasisinin ve Alman Sosyal Demokrat Parti'nin özel bir yeri vardır. Hatta İkinci Enternasyonal'in tarihinin ana konularından birinin SPD'nin öteki partilerin "özellikle Fransızlar'ın öğretisi ve taktikleri üstünde yarattığı" etkidir (Joll, 2002: 11). Sosyal demokrasi kavramı ilk kez Almanca'da, 19. yüzyılın ilk yarısında kullanılmıştır (Schmidt, 2001: 155). Bunun da gerisinde o dönem Almanya'sının tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişi, ekonomik ve teknolojik gelişmeler (veya patlama) ile şehirleşme gibi olgular vardır (Bora, 2004: 7). Bu dinamikler, sosyal demokrat ideoloji açısından çok önemli bir yeri olan Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD)'yi de besler. Bu partinin çekirdeğini, Ferdinand Lassalle'in Leipzig'de kurduğu Alman İşçileri Genel Birliği ve Marksist sosyalistlerin 1869'da Eisenach'da Sosyal Demokrat İşçi Partisi oluşturur. Hatta partinin öğretisini Marx ve Engels'in, ajitasyon geleneğini ise Lassalle'in sağladığı söylenebilir (Joll, 2002: 17). Bu iki oluşum 1875 Gotha Programıyla Alman Sosyalist İşçi Partisi altında birleşir. Hatta bu programla beraber, Alman sosyal demokrasisinin Marksizm'le olan bağlarını kopardığı ve bir ayrışmaya gitmeye başladığı söylenebilir (Saritaş, 2004: 228). Ancak 1878'de çıkarılan "antisosyalist" yasa ile sosyal demokrat faaliyetler "yeraltı"na iner. 1891'de Erfurt Kongresi ile Alman Sosyal Demokrat Partisi kurulur. Kongrede kabul edilen programda Komünist Manifesto'dan esinle, "kapitalist toplumun evrimi ve kaçınılmaz çöküşü" gibi ifadelerle artan çelişki neticesinde sosyalist üretim biçimine geçiş öngörülür. Diğer yandan ise, genel ve gizli oy hakkı, sekiz saatlik işgünü, ücretli tatil, demokratik reform gibi talepler de bu programda yer alır. Erfurt Programı, Marksist radikal kanatla reformcu kanadın bir sentezi görünümündedir (Özdalga, 2001: 48–74). Joll'e göre, Erfurt Programı, saf Marksist bir program ve öğretinin benimsenmesidir (Joll, 2002: 18).

Kautsky'nin iki eğilimin arasını bulma çabaları, 1899 Hannover Kongresi'nde Bernstein'in reformcu görüşlerinin reddedilmesiyle sonuçsuz kalır. Ancak I. Dünya Savaşı'na değin sürekli artan bir oy eğilimine sahip olan SPD, muazzam kitle örgütünün beslediği bir ağa sahip (özellikle sendikalar) olmaya başlamasıyla, reformcuların eleştirileri daha da önem kazanır. Zira aynı dönemde Almanya büyük bir kapitalist atılım içerisindeydi ve bunun ekonomik ve sosyal yansımalarını, Bebel ve Luxemburg gibi radikal

temsilcilerinin itirazına (Hodgson, 1988: 34) rağmen, daha "rasyonel" ve sosyal gerçekleri daha fazla hesaba katan bir "hesap"la okumak gerektiği yönündeki görüş hâkim olmaya başlar (Özdalga, 2001: 76-80). Alman sosyal demokrasisinin revizyonizmi, diğer ülkelerce ve sosyalist partilerce de izlenir (Saritaş, 2006: 76).

1921 Görlitz Programı, Marksist sınıf bakışından "orta sınıflara" doğru açılımın bir ifadesidir. Programa göre SPD, "kentte ve kırdaki yaşayan halkın partisidir (Saritaş, 2006: 77)." 1929 Bunalımı ise, sosyal demokratları da derinden etkilemiştir. İçinde buldukları sorunlar daha da ağırlaşmış, "sözde" sosyalleştirme savunuları ve programlarındaki yetersizlikler ile filizlenen faşizm sosyal demokrat hareketlerin parçalanmasına yol açmıştır (Cem, 1998: 140).

Sosyal Demokrasinin İlkeleri

Genel olarak sol siyasetin temelinde Aydınlanma ve Reform düşüncesi ile Fransız İhtilâli'nin özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleri yatar ve bu 18. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan sanayi devrimi ve toplumuyla birebir ilişkilidir (Giddens, 2000b: 15). Fincancı (1993: 41) bunlara dinsel hoşgörü anlamında tolerans ilkesini de ekler. Bu meyanda yukarıda belirtilen sosyal demokrasi'nin Sosyalizmden (Marksizm) ayrışma sürecini de zihnimizde tutmak gerekir. Sosyal demokrasi'nin ilkelerine geçmeden önce karşı karşıya bulunduğu sorunları şu şekilde özetlemek mümkündür (Özdalga, 2001: 22). Proletarya diktatörlüğünün kurulup kurulmayacağı; iktidara seçimle mi yoksa devrimle gelineceği; sağcı burjuva partilerle koalisyon kurulup kurulmayacağı; parlamenter rejimin içselleştirilip içselleştirilmeyeceği. Bu sorunlarla ilk dönemlerde sıklıkla karşılaşılmaktaydı. Ancak süreç içerisinde ilkelerde bir berraklaşmanın olduğundan bahsedebiliriz.

1951 yılındaki Frankfurt Kongresi'nde yayımlanan bildiri, tarihsel süreç içerisindeki ana dönüm noktalarından biri olması sebebiyle, sosyal demokrasi'nin çizgisini belirleme açısından önemlidir. Bu bildiride sosyal demokrasi ile ilgili kısaca şu kararlar alınmıştır: Kapitalizmin karşısındadır, sınıf savaşını kabul eder ama ihtilâlcidir değil, her çeşit totaliterliği ve dikta rejimlerini reddeder, sosyalizmi komünizme götürücü bir araç saymaz, Marksizm'i reddetmez ama onun sosyalizm üzerindeki tekelliliğini reddeder (Sarica, 1999: 209-210).

Dünyada sosyal demokrat partiler, "sosyalist, işçi, sosyal demokrat" gibi adları farklı olsa da sonuçta aynı "öz"e ve benzer ideolojik ve siyasal özelliklere sahiptirler. Bu partiler: İşçi temelli olma; Sosyalist Enternasyonal'e üye olma; çoğulcu toplum ve siyaset anlayışı ile temsilî ve parlamenter sistemi benimseme; eşitlik, sosyal adalet, sosyal güvenlik şeklindeki amaçlarına demokratik yöntemlerle ulaşmaya çalışmak gibi ilkelere sahiptirler (Cem, 1998: 34-37). Sosyal demokrasi'de daha baştan *Bernstein*'in etkisiyle, Marksizmin "kehanetlerinin" pratiğe yansımaması nedeniyle, "proletarya

diktatörlüğü” gibi kavramlar ve ilkeler çağdışı (Özdalga, 2001: 63) olarak görülmüştür. Bernstein temelde; Marx’ın, kapitalizmin derin ekonomik kriz ve bir sınıf kutuplaşması nedeniyle büyük bir çöküşle karşı karşıya kalacağı öngörüsüne karşın, özellikle işçi sınıfının iktisadî ve siyasî haklarının genişletilerek sosyalizme barışçı bir geçişi savunmuştur (McLELLAN, 1988: 76). Yine sosyal demokrasinin ilkelerinin yönelimini belirtmek adına, *Berstein*’in şu sözleri önemlidir: “sosyal demokrasi neyse öyle görünmeyi kabul etmelidir: Demokratik, sosyalist bir reform partisi (Aktaran Özdalga, 2001: 64).”

Cem (1998: 184–198), sosyal demokrat partilerin ortak özelliklerini şu şekilde belirtir: Her şeyden önce geniş anlamıyla da olsa işçi partisi niteliğindedirler. Bir program etrafında birleşmekten ziyade, parti üyelerinin ortak bir sınıfsal temele sahip olmaları daha belirgindir. İçerisinde farklı görüşleri barındırabilen bir yapıya sahiptirler. Daha alt düzeyde birimlere ulaşabilmek adına sosyal demokrasinin yerel yönetimler vurgusu belirgindir. Ekonomik iktidar üzerinde burjuvaziyle bir uzlaşma, siyasal iktidar üzerinde de bir rekabet içerisindedir. Cem, burada sosyal demokrasinin bir özetine (demokrasi tercihi, sınıf gerçeği ve uzlaşma/mücadele) ulaşarak, bunların bileşkesinin sosyal demokrat partilerin kimliğini vereceğini belirtir. Buradaki formülasyonun katı sınırları olduğunu söyleyemeyiz. Zira böyle bir denklemin 1990’lar öncesinde oluşturulduğunu zihnimize tutmamız gerekir. Çünkü önümüzde küreselleşme ve “üçüncü yol” gibi etkenleri de dâhil etmemiz gereken bir süreç var.

Günümüzde sosyal demokrasi deyince, eşitliğin özgürlük kavramı zemininde vurgulandığı, emeğin değeri temelinde yükselen bir dayanışma bilincinin oluşturduğu bir siyasal ve sosyal duruştan bahsediyoruz demektir. Evrensel anlamda sosyal demokrasinin reflekslerini anlayabilmek için yine onun gerisindeki birikime vakıf olmak gerekir. Yoksa özellikle ülkemizdeki gibi sol ve sosyal demokrasi adına sergilenen eklektik ve pragmatik duruşları anlamakta zorluk çekeriz. Sosyal demokrasi deyince; özgürlük ve insan hakları temelinde yükselen eşitlik, kardeşlik ve barış, zayıf kesimlerin öncelendiği sosyal adalet, çoğulcu ve katılımcı demokrasi vurgusu ile emeğin değerinin kutsal kabul edildiği bir ideolojiden bahsediyoruz demektir.

II. Dünya Savaşı Sonrası Sosyal Demokrasi

Genel olarak “Büyük Bunalım”ın etkileri sosyal demokrat hükümetleri, “kapitalizmi yeniden üretmeyi sağlayacak önlemleri yerleştirmeye zorlamıştır” (Emrealp, 1991: 94). İkinci Dünya Savaşı’nın hemen arifesinde, tahmin edilebileceği gibi Alman sosyal demokratları bir bölünme yaşamıştır. Ertesinde Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD) Naziler tarafından kapatılır. Kurumsal anlamda sosyal demokratlar için rehberlik ve “hakemlik” rolüne sahip olduğu söylenebilecek bir konumu olan SPD, savaş sonrasında, “farklı bir tarihî ve ideolojik çevrenin partisi olarak yeniden kurulmuştur (Özdalga, 2001: 47)”.

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde, sosyal demokrat partilerin karma ekonomiyi benimsedikleri bir dönemdir ve yol gösterici iki unsur vardır: Keynesyen ekonomi anlayışı ve bunun İsveç pratiğindeki iktidar yansımaları (Cem, 1998: 145-147; Emrealp, 1991: 96). II. Dünya Savaşı sonrası, mülkiyet sahipliğinin etkenliğinin zayıfladığı görüşü hâkim olmaya başlamıştır. Bu bağlamda Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin 1959 Bad Godesberg Programı'nda sosyalleştirmelerden bahsedilmemesi de önemli bir aşamadır (Cem, 1998: 160; Sarıtaş, 2006: 92-93). Bu programla bir "asıl kopuş"un yaşandığı, Alman SPD'nin Adenauer liderliğinde merkez-sağa karşı ciddi bir alternatif olmayı ve en önemlisi temel yönelim olarak "olabildiğince piyasa ekonomisi, gerektiğince plânlama" (Emrealp, 1991: 105) şeklinde bir politika ile simgelendiği söylenebilir.

Avrupa'da adalet ve sosyal eşitlik sloganlarının öne çıkması ve özellikle Nazi tecrübesi sonrası sosyal demokrasinin yükselişi önemlidir. Devamla, belirtilen programla açıkça Marx'çı olmaktan vazgeçilmiştir (Yılmaz, 2001: 58-59; Sarıtaş, 2006: 97-102). Godesberg Programı'nın içeriğini şu şekilde özetleyebiliriz: Ekonomi politikasının temel görevi, işletmelerin gücünü denetlemektir. Büyük işletmeler karşısından küçük ve orta boy işletmeler güçlendirilmelidir. Kamu mülkiyeti, kamu denetimi için gereklidir. Ancak bu mülkiyetin temerküzü zararlı olacağı için, yönetsel özerklik ve yerinden yönetim ilkelerine göre kullanılmalıdır (Kıslalı, 1995: 104-105). Sosyal Demokrat Parti işçi sınıfının partisi olmaktan giderek tüm halkın partisi yönünde evrilmiştir. Bu bağlamda yerel özerklik ilkeleri sosyal demokrasi için önemlidir. Zaten ilk başlarda sosyal demokrasi, kapitalizmle mücadelesinde yerel düzeyi, "kurtarılmış bölgeler" olarak görerek işe başlamıştı (Emrealp, 1991: 59).

Bu dönemde "yeni sol"un görüşlerinin açtığı önemli bir mecra söz konusudur. Geleneksel Marksizm'in "determinizmi"nden ayrılan Yeni Sol'a göre, işçi sınıfı ve akabindeki proletarya diktatörlüğü zorunlu bir sonuç değildir. Fourier, Proudhon, Owen gibi Marx-öncesi sosyalist düşünceden de beslenen yeni sol, ademimerkeziyetçi ve hiyerarşik olmayan bir karar alma sürecine sahip bir toplum tasavvurunu ön plana çıkartır (Lindbeck, 1985: 5; Vincent, 2006: 172). Özellikle iki dünya savaşı sonuna kadar sol ve özellikle sosyal demokrasinin yaşadığı tarihî tecrübe, değişen şartları okuyabilmesinde ve hatta öngörebilmesi yönüyle çok önemlidir. Sosyal demokrasinin geçirdiği süreç, kimilerine göre solun liberal-kapitalizme doğru evrimi, kimilerine göre de yoksulluk, eşitsizlik, haksızlık ve insanların üzerindeki çeşitli baskılara karşı farklı stratejileri kullanarak yeni cevaplar üretebilen dinamik oluşuma işaret eder.

"Sosyal demokrasinin kendini iktidar olarak kanıtladığı dönem İkinci Dünya Savaşı sonrasıdır. Bu modelin [refah devleti] ciddi sorunlarla karşılaşması ise, 1970'lerin ikinci yarısıdır. Önce petrol bunalımı ve durgunluk, ardından muhafazakâr düşüncelerin geçmişle kıyaslanamayacak sertlikteki saldırıları sosyal demokrasiyi zor durumda bırakmıştır (Cem, 1998: 217)."

Bu dönemde sosyal demokrasinin geldiği noktada amacı: Sosyal adalet, daha iyi bir yaşam, özgürlük ve barıştır. Ayrıca Avrupa Birliği gibi yapılanmalara karşı değillerdir. Bu yapılar içerisinde sermayenin ortaklığına karşı emekçilerin birliğini sağlamaya çalışsalar da nihayetinde ödünler vermek zorunda kalmışlardır (Sarica, 1999: 211). Sosyal demokratlar için refah toplumunun gerekleri devletleştirme tasarımlarının önüne geçmiş, geleneksel yerel yönetim vurgusu da refah politikalarının en önemli aracı hâline gelmiştir (Emrealp, 1991: 100–101). 1970’ler sonrasında neoliberalizmin gelişmesi karşısında sosyal demokrasi, “sosyal demokrasinin seçim ve siyasî uygunluğunu muhafaza etmeye çalışmış ve iktisadî ve sosyal şartları değiştir[erek]” 20. yüzyılın son yıllarında genel bir “zafer” kazanmışlardır. Burada, sosyal demokrasinin “modernleştirilmiş” geleneksel bir biçiminden, “üçüncü yol”, “radikal merkez”, “aktif/yeni merkez” veya “yeni orta” gibi fikirlere kadar (Heywood, 2007: 173–174) birtakım “uyum sağlama” becerilerinin önemi ortaya çıkar.

1980’li Yıllar Sonrası Sosyal Demokrasi

Yukarıda bahsedilenlerden sonra şunu da belirtmek gerekir ki, sosyal demokrasinin boşalttığı “devrimci, reformist” bir mecra, “Avrupa Komünizmi” tarafından doldurulacaktır. Ancak karşılarında marjinalite ile sosyal demokrasi gibi sağa kayma arasında bir “üçüncü yol” seçeneği oluşmuştur. Nihayetinde Avrupa komünizmi de tabanını kitle partisi şeklinde genişleterek, “düzen partileri” olma yolunda gelişmişlerdir (Emrealp, 1991: 124–125). Seksen sonrasında, Batı Avrupa’nın içinde bulunduğu “kimlik bunalımı” nedeniyle sosyal demokrasinin yeniden bir yükseliş içinde bulunduğundan söz edilebilir. Bu dönem sosyal demokrasi için, demokrasideki çeşitli gelişmelerden sonra, “kapsamlı bir iktidar ve güç kavramında odaklaşan” siyasal ve sosyal demokrasiden sonra ekonomik demokrasinin gündeme geldiği bir dönemdir (Cem, 1998: 39–41). Örneğin Almanya’da Schröder’in “yeni merkez” yönelimine gelinceye kadar geçen süreç önemlidir. Buna göre özellikle Lafontaine’nin 90’ların başındaki tutumunda olduğu gibi, neoliberal söylemi reddetmekle beraber, sermaye ve işçi sınıfı arasındaki çatışmayı aşan, uluslar arası pazar için daha çok ekolojik ve sosyal bir çerçeve üzerinden sosyal demokratik bir alternatif siyasa (Meyer, 1997: 142) vurgusu derinleşir.

Refah devleti bağlamında Keynesci uygulamalar, geçmişte bir kolaylık görünümündedir. Ancak refah devleti uygulamalarının kendi kendini finansmanında (kaynak yaratmada), ilerleyen aşamalarda, bazı sıkıntılara girilmiştir. Cem’e göre (1998: 222–223), sosyal demokrasi aslında, kaynak yaratmadan ziyade, üretimi düzenleyip, planlamada, yeniden dağıtımda ve bazı kilit sektörlerde yer alıp altyapı yatırımlarında kendini kanıtlamıştır. Esasında 1970’li yıllardaki ekonomik ve sosyal problemlerde sınıfta kalan sosyal demokratlar, bunalımlardan çıkış yollarını denemede (kamu harcamalarını kısmak, ücretleri dondurarak enflasyonu frenlemek, özel sektör

yatırımlarını teşvik etmek gibi) sağdan farklı davranmamışlardır (Emrealp, 1991: 147).

Sosyal demokrasinin su yüzüne çıkan diğeri bir sorunu da dayandıkları [çekirdek] tabanın sanayi işçileri olmasına rağmen, iktidara gelmek için çoğunluğun işçilerden oluşmadığı toplumlarda oylarını "çoğunluk" haline getirme mecburiyetidir. Mamafih, bu durum sosyal demokratlar için bir ikilemi de ortaya çıkarır: Ya ideolojilerinden ödün verip "ortadaki seçmen"e yönelinecek ya da seçimi gözden çıkaracaklardır. İngiliz İşçi Partisi'nin 1983 seçimlerini kaybetmesini böyle bir sebebe bağlamak mümkündür (Cem, 1998: 225-227). "Ortakdaki seçmen"e yönelim ise sosyal demokrasiyi sağa doğru çekmesi, işçi sınıfının bölünüp (yabancı, işsiz, kısmî zamanlılar) nitelik değiştirmesi (Cem, 1998: 245) gibi açmazlarla karşı karşıya bulunan sosyal demokrasi için "üçüncü yol" ve katılım (insanların mümkün her alan ve düzeyde kendileriyle ilgili karar alımlarına katılmaları) gibi yönelimlerin "sadra şifa" olup olmayacağı önemlidir.

Üçüncü Yol Tartışmaları

Özellikle 1980 sonrası dönemde sağ ile aralarındaki farklılığa vurgular, temel çerçeve olarak "güçlü bir kamu hizmeti sektörü... sanayi ile ortak ekonomik planlama, güçlü bir özgür sendikalar hareketi" olarak belirtilip nihayetinde sosyal demokrasinin özü "sosyal adaletle ekonomik etkinliğin elele yürümesi" (aktaran Emrealp, 1991: 155) şeklinde okunmaya başlanmıştır. Aslında daha önce (Giddens, 2000a: 13), sosyalizm ve kapitalizm arasında üçüncü bir sistem arayışı olarak "sağ"dan gelen bir teklif olan üçüncü yol, günümüzde İngiliz İşçi Partisi'nin resmi ideolojisi (yeni sol) olarak yeniden gündemdedir (Leys, 1997: 17-19). Ancak bu kavram genellikle sosyal demokratlar ve sosyalistlerce kullanılmıştır (Giddens, 2000b: 35). Almanya'da (Neue Mitte) "yeni orta/yeni merkez" (Saritaş, 2004: 233) Fransa'da "yeni denge" şeklinde savunulan bu düşüncenin arkasında sosyalizmin Sovyet pratiğinin çöküşünden sonra, liberalizmin başatlığının ve küreselleşmenin etkisi gibi etkenler vardır (Türk, 2004:131). Fransa'da Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra "sosyal demokratlar"ın girdiği kriz ve bunalımla ilgili olarak Hincker (1997: 109), "Sosyalist Parti, Berlin Duvarı yıkılmamış olsaydı da aynı bunalımla karşılaşacaktı" der. Sosyal demokrasinin bu teorik zemin değişikliğinde Anthony Giddens ismi ön plandadır. Siyasal çizgi olarak ise, ilk kez Blair ve Schröder'in ortak deklarasyonu ile uluslararası düzeyde yankı bulmuştur (Çingı ve Fincancıoğlu, 2000:50). Dönemsel olarak baktığımızda üçüncü yol, 1990'ların sonlarında sosyal demokrasi içerisinde bir yönelim ve bir "kırılma/kopma" (Kamalak, 2004: 221) şeklinde ifade edilebilir. Ancak yine Kamalak'a göre (2004: 222), ABD'de Bill Clinton deneyimi gözardı edilirse, üçüncü yola sahip çıkan tek sosyal demokrat parti Tony Blair önderliğindeki Britanya İşçi Partisi'dir ve sosyal demokrasi için bu kavramın genellenmesi yerinde değildir.

Üçüncü yola yapılan eleştirilerle ilgili olarak Giddens (2000a: 14), sağdan eleştirildiği zaman sol, soldan eleştirildiği zaman sağ bir kimlik olarak gözüktüğü iddiasını öne çıkarmaktadır. Ancak yine Giddens'a göre üçüncü yol, "sosyal demokratik gelenekler üzerine kurulmuştur ve... yeniden canlandırılmış ve modernize edilmiş sosyal demokrasinin ta kendisidir." Kavramın sınırlarını çizerken dikkatli olmak gerekir. Zira sosyal demokrasinin kendisini bile, sosyalizm ile kapitalizm arasında olmak bakımından, bir üçüncü yol olarak görülmesi söz konusu edilebilmektedir. Hatta "Kürsü Sosyalistleri"ni de üçüncü yol kavramı içerisinde görenler vardır (Saritaş, 2006: 130). Ayrıca neo-liberalizmden ve onun serbest pazar ve birey gibi kavramlarından etkilenme yönüyle bir üçüncü yoldan bahsediyorsak bunu net olarak 1959 Bad Godesberg Programı'na kadar götürmek mümkündür. Willy Brandt'ın bu programda yer alan şu sözleri dikkate değer: "Gerektiği kadar planlama, olabildiğince rekabet (Kavukçuoğlu, 1997: 300)." Dahası Üçüncü Yol'un izlerini, sosyal demokrasinin sınıf kimliği alanını genişletme anlamıyla da (orta sınıflara açılım) Bernstein'a kadar götürebiliriz (Kamalak, 2004: 224–227). Bu yönüyle Willy Brandt, Alman sosyal demokrasisindeki dönüşümü ifade ederken üçüncü yol kavramını kullanır. Ancak tüm bu üçüncü yol anlayışları ve adlandırmalarında farklılıklar vardır (Saritaş, 2006: 130–131). Geniş bir perspektiften baktığımızda üçüncü yolu 90'ların sonlarında değil sosyal demokrasinin tarihinde aramamız mümkündür.

Son dönemlerde sosyal demokrasinin karşı karşıya kaldığı temel problem alanları aynı zamanda dönüştürücü bir rolü de ifa etmiş/etmektedir. Giddens'ın belirttiği, 80 sonrası dönemde sosyal demokrasinin karşı karşıya kaldığı beş ikilemi şu şekilde özetleyebiliriz: Küreselleşme; bireyselleşme, sol ve sağ kavramlarının nasıl değerlendirileceği; politik temsil; ekolojik sorunlar (Giddens, 2000b: 39). Üçüncü yolun, örneğin "bireyselleşme" süreci ile bunun "tahrip ettiği" geleneksel dayanışma arasındaki ikilemde tercihi "liberal" seçenek olan ilki olacaktır. Fakat yine de liberal vurguda örneğin bir "piyasa toplumu" yerine "piyasa ekonomisi"ni tercih eder. Sosyal adalet, özgürlük, fırsat eşitliği, dayanışma gibi kavramlar sosyal demokrasinin temelini oluşturur. Ama üçüncü yola göre bunlar da günün şartlarına uyarlanmalıdır (Çingir ve Fincancıoğlu, 2000: 26–29).

Kahraman (2002: 117–118) üçüncü yolu şu şekilde özetlemektedir:

- ♦ Sınıf temelli anlayışa karşı merkezin modernleştirilmesi çabasıdır. Otoriteryenizme karşı çıkış yanında neoliberalizme de mesafe koymaktadır. Buna göre bireysel özgürlük de kaynakların ortak kullanımı ve sosyal adalet çerçevesinde sağlanabileceği temelinde hareket eder.
- ♦ Karma ekonomi anlayışını benimsemesine rağmen, eskisinden farklı olarak güdümlü ve serbest ekonomi arasında bir dengeyi arar.
- ♦ Demokrasinin de demokratikleştirilmesi anlayışından hareketle, yerel yönetim, etkin katılım ve sivil toplum kuruluşlarına verilen önemin artırılmasını sağlamaya çalışır.

- ♦ Kozmopolit bir ulus oluşturma sürecini (daha açık, kapsayıcı) içerir.
- ♦ Refah devleti olgusuna hem risk ve güvenlik eksenini arasında hem de bireysel ve kolektif sorumluluk arasında bir köprü olması gerektiği yönünden bakar.

Üçüncü yola İngiltere üzerinden baktığımızda; Mandelson ve Liddle (1997: 19), 90 sonrasında İngiliz İşçi Partisi'nin misyonunu "yıkmak değil, yaratmak"; stratejisini ise, "Margaret Thatcher'ın yaptığı her şeyi ortadan kaldırmak değil, doğrularını ileriye taşımak" olduğunu belirtirler. Üçüncü yol, sosyal demokrasinin yeni bir aşaması olarak görülebileceği gibi (örneğin Giddens), Thatcherizm'e kayma olarak görenler de vardır. Ancak küreselleşmenin "olumsuz" toplumsal etkilerini azaltma yönündeki önlem alma çabaları, üçüncü yolun oluşumunda önemli aşamaları oluşturur (Çingı ve Fincancıoğlu, 2000: 18).

Üçüncü yol, piyasaya yönelik bakışı ve bunun doğurduğu çelişkilerin "merkez sol"un projelerinden uzaklaştırıcı özelliği (Heywood, 2005: 83), izlediği tutarsız ve eklektik politikalar nedeniyle eleştirilir. Hatta üçüncü yolun "vahşi kapitalizm"den bile tehlikeli, hegemonik bir sürecin uzantısı olarak görenler de vardır. Eleştiriler soldan olduğu gibi sağdan da olabilmektedir. Örneğin üçüncü yolun daha rafine yöntemlerle devletin daha aktif hale getirildiği iddiasında olduğu gibi eleştiriler de vardır (Sarıtaş, 2006: 141). Yeni merkez, yeni orta gibi değişik adlandırmalara da sahip olan üçüncü yolu savunan hükümetlerin ABD, Almanya ve İngiltere'de yaşadığı kan kaybı ve yenilgilerin nasıl bir yönelime işaret ettiği henüz net değildir. Ancak şurası bir gerçektir ki, eleştirilere rağmen, sosyal demokrasi içerisinde gelişen küreselleşme bağlamındaki değişimlere karşı geliştirilmiş bir reflekstir.

Değerlendirme

Aydınlanma ve sanayi devrimiyle birlikte toplumlar, daha önce alışık olmadıkları süreçler içine girmişlerdir. Bu süreçte, insanlığa çözüm vadeden ideolojiler ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda sosyal demokrasi, ister Marksizm'den, isterse liberalizmden "esinlensin" sonuçta bir teveccühe mazhar olmuş ve olmaktadır. Ancak zamanla insan ve toplumların değişimi sosyal demokrasiyi de değişikliğe uğratmıştır. İlk önceleri bir "devrim" vurgusundan söz edilebilirse de artık, sosyal demokrasi kapitalizmi sosyalizme dönüştürme amacıyla değil, bilakis kapitalizm içerisinde dönüştürme hareketidir. Bunun gibi, 80 öncesi bir "refah devleti" vurgusu ön plandayken, artık üçüncü yol adı altında küresel değişimlere cevap getirmeye çalışmaktadır. Neticede bütün bunlardan sosyal demokrasiden değişimler karşısındaki reflekslerini öne çıkararak daha "mutlu" bir "bir arada yaşamaya" mükemmel cevaplar veren bir teori diye söz edebileceğimiz gibi; edilgen, eklektik bir duruş diye de söz edilebilir. Nihayetinde sosyal demokrasi, dünya tarihinin son 150 yıllık bir gerçeğidir.

Doğu Bloku'nun çöküşüyle beraber merkezî kumanda ekonomisi ile Marksist sosyalizmin birlikteliği epeyce sorgulandı. Ancak reformist devlet ve piyasa sosyalizmi perspektifleri, piyasanın değeriyle ilgili görüşlere adapte olabilirlerse de üretmeye çalıştıkları eleştiriler, hâkim muhafazakâr ve liberal çevreler için önemli bir alternatif olarak değerlendirilmektedir (Vincent, 2006: 174-175). Marksizm'le olan ideolojik bağlarını daha 19. yüzyılın sonlarında koparan sosyal demokrasi, işçi sınıfı, devletçi planlama ve Keynesyen ekonomi politikası uğraklarından sonra "sınırsız" olmasa da bir piyasa ekonomi anlayışıyla orta sınıfı hedefleyen bir halk partisi konumuna geçmiştir. Her ne kadar liberalizmin kötü bir taklidi (Sarıtış, 2004: 241) olarak eleştirilse de "üçüncü yol", "yeni merkez" gibi açılımlar ve kendi içindeki tartışmalar diğer siyasal ve sosyal teoriler için "ufuk açıcı" bir öneme sahiptir. Liberal demokrasiye atfedilen "demokratik tıkanma" ve "demokrasinin demokratikleştirilmesi" yönündeki kamusal alanın daha da demokratikleştirilmesinde katılımcılığın arttırılmasında, radikal demokrasi gibi arayışları (Keyman, 2000: IX) ve globalleşme ve yeni sosyal hareketlerin de işaret ettiği anaforsları da zihnimizde tutarak sosyal demokrasinin anlamını ve doldurması gereken boşluğu daha iyi resmetmek mümkündür.

Sosyal demokrasiyi tanımlayabilmede ve sergilemesi gereken duruşu öngörebilmede kimyasındaki temel bileşikleri yakalamak gerekir. Günümüze değin geçirdiği evrelerden sonra sosyal demokrasinin omurgasını oluşturabilecek belirginleşmiş sinir uçlarından söz edebiliriz. Bunun için günümüzde evrensel sosyal demokrasinin şu ilkelerini zihnimizde tutmamız gerekir:

- ♦ İnsanın temel hak ve özgürlükleri zemininde yükselen, sosyo-kültürel bir çoğulculuk anlayışına dayalı demokrasi vurgusu.
- ♦ Siyasal iktidarın "ceberrutlaşması"nın katılımcı bir demokrasi aracılığıyla dinamik bir süreç içerisinde "devletin demokratikleştirilmesi"yle aşılmaya çalışılması.
- ♦ Özel mülkiyet ve teşebbüsün insan hakkının bir uzantısı olduğu inancıyla beraber, "sermaye karşısında emek taraftarlığı". Ancak nihayetinde, ekonomik bir "eşitleştirme"nin değil, siyasal ve hukuksal bir eşitliğin vurgusu.
- ♦ Emek taraftarlığı bağlamında, genel olarak toplumdaki "zayıf" kesimlerin haklarının savunusu ve durumlarının iyileştirilmesi yönündeki bir politika yanlılığı.
- ♦ Devletin finansmanında ve sosyal müdahalelerinde temel hak ve özgürlükler yanında zayıf sosyal kesimleri gözetten bir sosyal adalet vurgusu.
- ♦ Sosyal adalet için en az kaynakların "yeniden dağıtım"ındaki isteklilik kadar, kaynakların daha da büyütülmesi gerekliliği üzerindeki bilinç.
- ♦ "Sınıraşan" bir barış ve kardeşlik anlayışı. Yani insandan başlayan ve diğer kimlik ve sıfatlardan önce gelen bir hak ve özgürlük tasavvuru.

- ◆ İnsanlığın karşılaştığı "yeni" sorunlar (çevre, kadın, eşcinsellik gibi yeni sosyal hareketler) karşısında özgürlük, eşitlik ve adalet ekseninde "proaktif" çözümler üretmeye çalışmak.

Önümüzdeki yakın zaman içerisinde "demokratik" dış müdahaleler, ekonomik durgunluk, çevre sorunları ve ekolojik hareketler, yeni toplumsal hareketler gibi gerçekler karşısında takınacağı tavırlar yanında, Türkiye gibi ülkelerde "sivil demokrasi"ye yapacağı vurgu, merkezin şekillendirmeye çalıştığı siyasetin karşısında, toplum merkezli bir yöne ağırlığını koyabilip koyamayacağı gibi "sınavlar" sosyal demokrasinin aşması ve hazırlıklı olması gereken engellerdir. Batıda ciddi ağırlığı bulunan böyle bir hareketin yönelimi gerçekten geneli etkileyebilecek kapasitedir.

Kaynakça

- Ateş, T., 1995, *Demokrasi: Kavram, Tarihi Süreç, İlkeler*, Der Yayınevi, İstanbul.
- Bora, T., 2004, *Almanya'da Sosyal Demokrasinin Doğuşu (1848-1913)*, SODEV Yayınları, İstanbul.
- Cem, İ., 1998, *Sosyal Demokrasi Ya Da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir*, 7. Baskı, Can Yayınları, İstanbul.
- Cıngı, A. & Fincancıoğlu, Y., 2000, *Sosyal Demokraside Arayışlar: 3. Yol Nereye?* SODEV Yayınları, Ankara.
- Dilan, H., 1995, *Sosyal Demokrasi ve CHP*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Emrealp, S., 1991, *Sosyal Demokrasiden Sosyal Demokrasiye*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Erdoğan, M., 2006, *Aydınlanma, Modernlik ve Liberalizm*, Orion Yayınları, Ankara.
- Fejtö, F., 1989, *Herşeye Rağmen Sosyal Demokrasi*, çev. Güneş, T. & Güneş, N., V Yayınları, Ankara.
- Fincancıoğlu, Y., 1993, *Günümüzde Sosyal Demokrasi*, TÜSES Yayınları, İstanbul.
- Giddens, A., 2000a, "Üçüncü Yol Politikaları", içinde *Üçüncü Yol Arayışları ve Türkiye: Siyaset Küreselleşiyor Mu?* der. Yalçıntaş, M. C., Büke Yayınları, İstanbul, s. 13-18.
- _____, 2000b, *Üçüncü Yol: Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, çev. Özay, M., Birey Yayıncılık, İstanbul.
- Göze, A., 1998, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, 8. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- Heywood, A., 2005, *Siyaset*, çev. Özipek, B. B. vd., Liberte Yayınları, Ankara.
- _____, 2007, *Siyasi İdeolojiler*, çev. Bayram, A. K. vd., Liberte Yayınları, Ankara.
- Hincker, F., 1997, "The French Socialists: Towards Post-Republican Values?", içinde *Looking Left: European Socialism After The Cold War*, ed. Sassoon, D., I. B. Tauris Publishers, London-New York, s. 109-123.
- Hodgson, G., 1988, *Sosyalizm ve Parlamenter Demokrasi*, çev. Demirel, A., 2. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Joll, J., 2002, *II. Enternosyonal*, çev. Emiroğlu, K., Belge Yayınları, İstanbul.
- Kahraman, H. B., 2002, *Sosyal Demokrasi Düşüncesi ve Türkiye Pratiği*, SODEV Yayınları, İstanbul.
- Kamalak, İ., 2004, "Üçüncü Yol ve Sosyal Demokrasi", *Doğu Batı*, Yıl: 8, Sayı: 30, s. 221-235.
- Kapani, M., 1997, *Politika Bilimine Giriş*, 9. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kavukçuoğlu, D., 1997, *Karl Marx'tan Günümüze Almanya'da Sosyal Demokrasi*, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- Keyman, E. F., 2000, *Türkiye ve Radikal Demokrasi: Geç Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Kışlalı, A. T., 1995, *Siyasal Çatışma ve Uzlaşma*, 3. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.

- Leys, C., 1997, "The British Labour Party Since 1989", içinde *Looking Left: European Socialism After The Cold War*, ed. Sassoon, D., I. B. Tauris Publishers, London-New York, s. 17–43.
- Lindbeck, A., 1985, *Piyasa Ekonomisi ve Demokrasi*, çev. Alpay, Ş., Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Mandelson, P. & Liddle, R., 1997, *Blair Devrimi: Yeni İşçi Partisi Başarabilir mi?* çev. Fincancıoğlu, Y., Boyut Yayınları, İstanbul.
- McLellan, D., 1988, *Marxism: Essential Writings*, Oxford University Press, Oxford.
- Meyer, T., 1997, "The Transformation of German Social Democracy", içinde *Looking Left: European Socialism After The Cold War*, ed. Sassoon, D., I. B. Tauris Publishers, London-New York, s. 124–142.
- Özdalga, H., 2001, *Sosyal Demokrasinin Kuruluşu*, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara.
- Sarıca, M., 1999, *100 Soruda Siyasî Düşünce Tarihi*, 8. Baskı, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Sarıtaş, İ., 2004, "Alman Sosyal Demokrasisi ve Yeni Merkez", *Liberal Düşünce*, Yıl: 9, Sayı: 36, s. 227–242.
- _____, 2006, *Sosyal Demokrasi: Geçmişten Günümüze*, Orion Yayınları, Ankara.
- Schmidt, M. G., 2001, *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, çev. Köktaş, M. E., Vadi Yayınları, Ankara.
- Türk, H. B., 2004, "İdeoloji", içinde *Siyaset*, ed. Türköne, M., Lotus Yayınları, Ankara, s. 105–145.
- Tilton, T., 1990, *The Political Theory of Swedish Social Democracy: Though The Welfare State to Socialism*. Clarendon Press, Oxford.
- Vassine, V., Gribanov, S. & Oundassynov, I., 1974, *Bilimsel Sosyalizm ve Sosyal Demokrasi*, çev. Yahyalı, E., Bilim Yayınları, İstanbul.
- Vincent, A., 2006, *Modern Politik İdeolojiler*, çev. Tüfekçi, A., Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Yayla, A., 2002, *Siyaset Teorisine Giriş*, 2. Baskı, Liberte Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, A., 2001, *Çağdaş Siyasî Akımlar: Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara.